

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ІЗ ВСТУПОМ

ПРОФ. ВОЛОДИМИРА ШАЯНА

БІБЛІОТЕКА І МУЗЕЙ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА В ЛОНДОНІ
(СЕКЦІЯ СУВ)
ЛОНДОН — 1967

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ
САМОСТІЙНА УКРАЇНА

T. SHEVCHENKO LIBRARY & MUSEUM IN LONDON

Series: Liberation of Ukraine, No. 1.

MYKOLA MIKHNOVSKY

THE INDEPENDENT UKRAINE

**Programme of the Ukrainian Revolutionary Party
from 1900**

WITH INTRODUCTION

BY

Prof. WOLHODYMYR SHAYAN

Published in Commemoration of the 50th Anniversary
of the Beginning of the Ukrainian National Revolution
and
25th Anniversary of the Ukrainian Insurgent Army

Published by the Wolverhampton Branch
of the Association of Ukrainian in Great Britain, Ltd.
LONDON — 1967

БІБЛІОТЕКА І МУЗЕЙ ім. Т. ШЕВЧЕНКА В ЛОНДОНІ
Серія: Визволення України. Ч. 1.

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Програма Революційної Української Партії із 1900 року

Вступне слово
Проф. Володимира Шаяна

Видання з нагоди 50-річчя початку
Української Національної Революції
та
25-ліття Української Повстанської Армії.

Накладом Відділу Союзу Українців у Великій Британії
у Вольвергемптоні

Л О Н Д О Н — 1 9 6 7

*Кошти цього видання оплатив всеціло Відділ Союзу Українців
у Великій Британії у Вольвергемптон.*

*Уся сума із розпродажі цієї книжки призначена
як пожертва на Фонд Бібліотеки.*

---

*З друкарні Української Видавничої Спілки в Лондоні
Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd.
200 Liverpool Road, London, N.1.*

Проф. Володимир Шаян

»БРАТЕРСТВО ТАРАСІВЦІВ« І »САМОСТІЙНА УКРАЇНА«

Українська Національна Револуція зачалася присягою чотирьох українських студентів на могилі Шевченка влітку 1891 року.

Ця дивна містерія, чи історичний акт першої боевої присяги відбувся на могилі Шевченка, у найсвятішому місці України, серед повні українського літа, над вічно-шумливим Дніпром, у цьому Святая Святих України, де задуманий Дух Тараса вслухується в ритм ревучого Батька-Славути і жде, коли то врешті спливе на хребті його хвиль ворожа кров з України.

У цей шум вслухувалися молоді студенти, що провели там цілий день серед натхнення й дивного зворушення.

»Шапки самі собою опинилися в руках у нас, довго ми ходили довкола огорожі, не промовляючи ні словечка . . .

. . . Хтось із нас узяв Кобзаря і читав. Читали ми мабуть не інакше, як повсякчас, але тут над нами витав дух Тараса; кожне слово Кобзаря вражало нас якось невимовно глибше, доходило до самого серця чуліше й викликало звідтам могутню силу духа, ніби, ніби нас пекло огненне слово живого пророка.

. . . Через увесь день чулася якась невидима присутність між нами великого генія . . . Не можна вимовити, слова задля того дуже слабі, як дуже глибоке і вельми незвичайне вражіння лишив по собі на мені цей день. Щось дуже давнє заворушилося і плило з глибокої глибини душі, те, що таїлося там досі десь — десь на самісінькому споді її.

. . . Наші думки були повні любови і надії. Ми теж неначе на Великдень цілувалися як діти. Велика і незабутня могила генія міцно і чарівно з'єднала нас любов'ю.

Дух же Тарасів був між нами німим і невидимим свідком нашої присяги, що ніхто з нас не схибне в бік, не покине своєї України».

... »Тут то й ми ухвалили заснувати таємне українське політичне товариство і на честь нашого Поета й того місця, де ця думка виникла назвати його «Братерство Тарасівців».

(Іван Липа: «У батька Тараса в гостині» — *Зоря*, 1892 р., стор. 92. Також: *Літ. Наук. Вісник*, 1925, кн. 7-8.)

»По такому відчуженню творчости Шевченка підставою світогляду міг бути тільки клич: «Все для України! Все, що може дати світ і людська воля», — пише Іван Липа по тридцяти роках від моменту присяги.

Я не маю найменшого сумніву, що із строго історичного становища правдивої історії, — а правдива історія сягає у сферу духа, — саме цей момент був справжнім початком Української Національної Революції. Дух цієї присяги дав силу до нового життя цим молодим лицарям Шевченка і сама смерть їх буде повна стоїцизму і краси.

Це Тарасівці відкривають справжній Україно-центричний світогляд Духового Вождя, що й до самого Бога не піде молитися до неба, поки не здобуде волі і суверенности для України (*Заповіт*). Там, на могилі Шевченка довершилася містерія перекипіння священної крові Граля. Слово Шевченка, — немов за його бажанням, — розрізало їх серця, вицділо із них сукровату кров рабів і налило туди «козацької тії крові, чистої, святої». Оце була тайна того незвичайного почування, що горіло у цих чистих душах цілий той історичний день на могилі. Оце та присутність його Духа серед них.

В той день сантиментально-розпливчасті і безформні настрої «любителів слова Шевченка» перетворилися у стрункий лицарський чин посвяти, жертви й боротьби. Так, це був початок Української Національної Революції, що вимагає від своїх лицарів суцільної жертви цілого життя на вівтарі Священної Ідеї.

»Добре є їсти кошиками, пити відрами і взагалі наслідувати незабутнього Енея (не мало було тих, що жили літерально за Енеїдою), але тяжчим є з того хаосу життя пристрасного і фізичного видобути нову думку і консеквентний чин» — пише Іван Липа, у своїй сповіді.

Нарешті пробудився довгожданний духом Шевченка Чин, саме Чин. Серед «мільйонів свинопасів» (слова Шевченка) народилися до духового життя справжні дозрілі й мужні лицарі, зав'язок Революції й прообраз Ордену.

Було їх тільки чотирьох: Іван Ліпа, Микола Байздренко, Михайло Базькевич, усі три із Харкова, та Віталій Боровик із Києва. У Києві включається в їх гурт старший від них віком, Микола Міхновський (1873-1924), для якого наші студенти мали глибоку пошану. Він стає далі головою Київського Відділу Братерства, авторитетом для нових гуртів, а в дальшому розвитку подій автором «Самостійної України».

Саме тому інтересують нас ідеї Тарасівців, як зав'язок цієї пізнішої програми. Микола Шемет, один із Тарасівців, дає їй ось яку характеристику у своїх споминах:

«Своя самостійна Українська Держава. Без національної держави ніяка нація не може жити і розвиватися. Настав час *розпочати боротьбу* (підкреслення — В. Ш.) за свою національну державність. Не досить культурницької праці старших поколінь. Треба перейти до праці активної, політичної. Треба готуватися до збройної боротьби. Ціль наша: визволення цілої нації і створення самостійної української держави. Наші методи, засоби боротьби повинні відповідати поставленій цілі. Методи і засоби революційних московських партій для нас українців непридатні. Наші умови й цілі інші. Вже тепер у перших фазах, ми українці не можемо йти разом з московськими революціонерами, бо московські революціонери не менше ніж московські оборонці існуючого режиму хочуть нашого національного поневолення, хочуть інтереси українські підпорядкувати московським. Україна для українців. Отже всякий, хто хоче її визискувати є наш ворог».

(Сергій Шемет: «Микола Міхновський»,
Хліборобська Україна, 1924-25.)

Ось чому я так рішуче тверджу, що саме у присязі і дальшій діяльності «Братерства Тарасівців» є зав'язок і почин могутнього історичного чину, що йому на ім'я «Українська Національна Революція».

Самі ж Тарасівці проголосили свою програму у Львівській «Правді» (1894, 17 т.) у виді статті п. з. «Profession

de foi молодих українців» себто їх визнання віри. Хоч ця стаття появилася поза обсягом царської цензури, але її видавці і редактори у Львові були все ж до деякої міри залежні від австрійської цензури і . . . настроїв своїх читачів. Тому деякі місця були злагіднені. Але навіть у цій формі вона являється перед нами як передвісниця і перше джерело програми пізнішого РУП-у. Читаємо у цьому визнанні віри:

. . . »Ми знаємо, що . . . російська держава, це поверховний агрегат багатьох націй, що нічим не з'єднані поміж собою окрім самодержавія і через те ідея панування такого абсолютизму єсть ідея мертва, нація ж єсть жива істота . . .

Ми повинні віддати всі свої сили на те, щоб визволити нашу націю від того гнету, в якому вона зараз перебуває . . .

. . . Кожна велика ідея вимагає духової сили. З міцною душею, повним почуттям і послідовністю ми поставимо нашу національну справу так, що вона не залежатиме від сьогоднішніх обставин і виробимо з себе українську інтелігенцію в самому високому розумінні цього слова«.

(Із програми: *Profession de foi.*)

Ніхто не має сумніву, що це програма революційної дії. А рівночасно зовсім те саме ствердження знайдемо у »Самостійній Україні«.

Це не правда, що Тарасівців розгромила царська поліція арештами і тюрмою. Це тільки зупинило на деякий час організаційну роботу. Але вона йде далі. Вростає в гурти гімназійної і університетської молоді. Ширшають її впливи, проникає їх ідеологія далеко поза їх організаційну мережу. Виростають титанічні постаті як Борис Грінченко і Микола Міхновський на »легалному« і революційному фронті. Включається в чин цілий гурт нової генерації. Прозвучало могутнє слово Франка у »Великих Роковинах«, 1898, і врешті Чин Присяги дозріває до того, що формується і програма і перша підпільна українська революційна партія, яка так і зветься »Революційна Українська Партія«, в скороченні РУП.

Програма появляється друком заходами В. Старосоль-

ського (пізнішого діяча Союзу Визволення України) та Е. Косевича.

Слідують пам'ятні віча студентів у Львові. Маніфестації, страйки, сецесії, дальші заяви і програми. Широки відгуки у пресі. Селянські рухи, страйки й повстання 1902 року. Це дасть натхнення Василеві Пачовському написати його великий і безсмертний «Сон Української Ночі». А далі появляється титанічний «Мойсей» Франка, 1905 р.

Було б однак помилкою думати, що програма РУП росла без затримок, без боротьби, без тормозів, без хитань, чи навіть заломань або самої огидної зради. Партії кололися і розпадалися. Підлягали впливам і натискам соціал-демократичного табору. Повставали нові їх види чи спроби більше масових рухів. Це все є передісторія нашої революції. Але гартувалися душі у цій боротьбі, родилися лицарі, втілювалися в лави готових до бою бійців у «Січах» і «Соколах» аж врешті... аж врешті присяга зложена Тарасівцями на могилі Шевченка стала присягою Українських Січових Стрільців. «Душу тіло ми положим» — перестало бути патріотичною фразою. Сталося Чином, саме Чином.

А отже не можна подумати початку нашої національної революції без її назрівання як ідеології і програми із... натхненної містерії, що відбулася... в серцях Тарасівців.

І ось у пам'ять цього чину, чину Тарасівців і РУПівців, в обличчі 50-ліття почину Української Національної Революції в державному Акті і збройному чині, появляється справедливе бажання переглянути пройдений шлях героїчного походу нації до державної суверенности і самостійности. Цей шлях, хоч незавершений ще остаточною перемогою виявляє постійно ріст національно-державної свідомости українського народу і могутні немов приборями морської бурі, аж назріває її новий, грізний і переможний дев'ятий вал.

Хочемо оглянутися взад, побачити досягнення, перемоги, але також заглянути відважно в очі програмам і заломанням. Кривавими жертвами здобутий досвід хочемо глибоко засвоїти, щоб не повторювати тих похибок, які заважили на нашій дотеперішній програмі. Хочемо зберегти і закріпити для дальшої боротьби ті ідейно-

програмові прапори, які виправдали себе у наших визвольних змаганнях, які є тривалим і непогасаючим світилом великого походу, що в ньому йдемо закріпленими і згуртованими колонами.

До таких важливих документів нашого визвольного руху належить перш за все програма »РУП«.

Ця програма стала, як писав Юрій Коллард, »евангельським заповітом«. Справді це безсмертний заповіт українських націоналістів, самостійників і державників.

Хід історії показує, що такий справді є зміст і змісел цієї революційної програми. Всюди там, де в історії нашої боротьби ми дотримувалися цього заповіту, всюди там ми досягали успіхів і перемог. Всюди там, де нарід, чи його провідники виявили хитання, відхилення, чи навіть, — о, горе! — відступство від цієї програми, всюди там ми терпіли невдачі, поразки і історичні програні.

Безсмертна програма Міхновського і Рупівців не тільки витримує пробу історії, але — дивна річ, — вона ясніша сьогодні як у днях її проголошення. Більше дійсна і актуальна як у 1900 році. Становище Москви до України, яке могло здаватися тоді короткозорим опортуністам тільки предвиджуванням, сталося найжорстокішою дійсністю народовбивства кільканадцяти мільйонів, а московізація перед якою перестерігали вже Тарасівці — смертельною загрозою.

Засвоєння цієї програми найширшими українськими масами так у краю як і на еміграції мусить статися основою нашого святкування 50-літньої боротьби за визволення, джерелом натхнення і бойового завзяття, дороговказом, прапором і заповітом. Ця програма повинна знайти в кожній хаті побіч »Кобзаря« Шевченка. Це здійснення у чині його ж таки безсмертного »Заповіту«. Кров ворожа мусить сплисти Дніпром у Сине Море, як передумова волі України.

Тому потрібне, оце наше популярне видання. Пов'язаність цієї програми із історією нашої революції, пов'язаність присяги Тарасівців із сотнями тисяч присяг безсмертних героїв УПА така очевидна, що не вимагає для українського серця дальших доказів. Повнота цього пов'язання буде предметом основних історичних праць, які покажуть цілу історію України в новому світлі.

«Самостійна Україна» — це епоха нашої історії. На переломі двох століть воно розпочинає наше горде і велике століття. Століття завершення і перемоги Української Національної Революції.

Програма виразно бореться з рабством, із різними формами опортунізму, із хибними а то й злочинними орієнтаціями українців на переломі двох століть. Але боротьба із цим лихом потрібна і сьогодні, як передумова психологічної і дійсної мобілізації наших сил для довершення нашої перемоги.

Основна помилка, яку поборювали Тарасівці і РUPівці це ілюзія, що можна іти буцім то якимись спільними силами, до якоїсь то федерації, чи . . . Советського Союзу.

З цього приводу пише Юрій Коллард у одному із видань «Самостійної України».

«В часи нашого національно-політичного зриву в роках 1917-19 М. Грушевський усе відтягав проголошення Самостійности України, бо все вірив у те, що в «новій демократичній Росії» настануть можливості національно-супільного та економічного розвитку України. І треба було стільки жертв, щоб його переконати в хибности цих поглядів. Він нарешті прийшов до переконання, що ані Росія чорносотенна ані комуністична не несуть для України щастя, а несуть повну загибель, і тоді тільки згодився на проголошення IV-го Універсалу з гаслом Самостійности України, але то вже була »12-та година«, коли всі можливості досягти »Волі України« силою своєї зброї були втрачені».

І справді, коли сьогодні читати всі три попередні універсали то набираємо вражіння, що автори не читали тих всіх остережень перед федерацією, чи «спільним шляхом» перед яким так виразно остерігали і Тарасівці, і Рупівці і Франко і Леся Українка і всі великі пророки й мислителі української нації. Якщо вони їх читали і злегковажили, тоді їх вина перед історією ще більша.

Але й після програної і трагічного досвіду років 1917-21 виявилось кінечним вести далі боротьбу із різними формами рабства, угодовщини, опортунізму, і москвофільства, що її вів український націоналізм, який далі ніс священний прапор Української Національної Революції.

Повторюється круг досвіду, але вже на вищому рівні, але вже на закріплених позиціях націоналістичної свідомості українських мас. І саме ця боротьба дала нам новий премогутий вал революції, що видвигає на арену історії такі полум'яні постаті як Степана Бандери й Тараса Чупринки із 300 тисячами безсмертних героїв УПА.

Видаємо цю програму масовим виданням із рамени Бібліотеки, яка носить горде ім'я отогож Тараса, і яка прагне бути однією із твердинь нашої всенациональної боротьби за здійснення програми »Самостійної України« згідно із присягою перших лицарів Братерства Тарасівців на могилі Шевченка.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

I

Кінець XIX віку визначився з'явищами, що характеризують новий зворот в історії людськості. Ці з'явища свідчать за те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої «боротьбою націй», вже начався і закінчення наближається. Ті з'явища — це уружені повстання зневолених націй проти націй гнобителів. На наших очах відбулися криваві повстання Вірмен, Кретян-Греків, Кубанців і нарешті Боєрів. Коли ще поглянути на ту більше чи менше гостру боротьбу — у її перших фазах, які провадять зрабовані народи Австрії, Росії та Туреччини проти націй-панів, на той смертельний антагонізм, який існує поміж німцями і французами, англічанами і росіянами, коли зважити, яку страшну масу регулярного війська утримують ворожі поміж собою нації, то стане зовсім очевидним, що все світове національне питання вже зовсім достигло хоч і далеко стоїть до необхідного, дійсного та справедливого розв'язання. Проте шлях до розв'язання єдино можливий, певний і хосенний показали нації, що вже повстали проти чужого панування, в якій би формі політичного верховенства воно не виявлялося, і цей шлях є противний Гаагській конференції.

Ми визнаємо, що наш нарід теж перебуває у становищі зрабованої нації.

Отже коли справедливо, що кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму неза-

лежної, самостійної держави; коли справедливо, що тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу всестороннього розвитку духового і осягнення найліпшого матеріального гаразду; коли справедливо, що пишний розцвіт індивідуальности можливий тільки в державі, для якої плекання індивідуальности є метою, — тоді стане зовсім зрозумілим, що державна самостійність є головна умова існування нації, а державна незалежність є національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

Отже виникає питання, чи визволення національне можливе для нас?

П'ятий акт драми ще не наступив для нашої нації: вона переживає ще й досі довгий і важкий антракт у своїй історії: за коном щось діється, йде якась пильна праця, від часу до часу грюкотить грім, але завіса ще не піднялася. Антракт власне починається з 1654 року, коли Українська Республіка злучилася з московською монархією політичною унією. З того часу українська нація політично і культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, нація знесилюється, гине, але потім знов відроджується, з-під попелу старовини виникає ідея нової України, ідея, що має перетворитись у плоть і кров, прибрати конкретні форми.

З часу Переяславської конституції минуло сьогодні 247 років, незабаром Росія справлятиме 250-літній ювілей цієї події.

Коли доводиться нам йти на свої збори під допитливими поглядами цілої фаланги правительственних шпіонів, коли українцєві не вільно признаватись до своєї національности, і коли любити вітчизну рівнозначно, що бути державним зрадником, тоді зовсім до речі виникає повне обурення питання, яким правом російське царське

правительство поводить ся з нами на нашій власній території, наче з своїми рабами? Яким правом відносно нас, тубільців своєї країни, видано закон з 17 травня 1876 року, що засуджує нашу національність на смерть? На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів? На ґрунті якого права з наших дітей готують по школах заклятих ворогів і ненависників нашому народові? Через що навіть у церкві панує мова наших гнобителів? Яким правом правительство російське здерті з нас гроші витрачає на користь російської нації, плекаючи і підтримуючи її науку, літературу, промисловість і т. д.? І нарешті найголовніше, чи має право царське правительство взагалі видавати для нас закони, універсали та адміністраційні засади?

Чи становище царського правительства відносно нас є становище права чи насилля? Відомо гаразд, що ми власновільно прийшли до політичної унії з московською державою і заступником її — царським правительством. Ця власновільність, на думку наших неприхильників, забороняє нам нарікати на несправедливість того, що нам діється, бо ми ніби самі того хотіли, самі обрали собі те правительство. Це твердження примушує нас розглянути природу і характер угоди з 1654 року.

Держава наших предків злучилася з московською державою «як рівний з рівним» і як «вільний з вільним», каже тогочасна формула, цебто дві окремі держави, цілком незалежні одна від другої щодо свого внутрішнього устрою, схотіли з'єднатися для осягнення певних міжнародніх цілей.

Виникає питання, чи по злуці цих двох держав обидві вони зникли, а на місце їх почала існувати третя держава, наступниця тих двох? Чи, навпаки, не дивлячись на злуку, обидві держави існують поруч себе? І коли так, то який вплив мала злука на обидві держави з погляду

міжнародного права? Сучасна наука міжнаціонального права вчить, що держава може бути як простою, так і складною. Вона каже, що дві або кілька держав можуть стати між собою до злуки і зформувати «спілку держав» («Staatenbund»). Спілка держав — це така форма злучення, при якій шанування і підлягання спільним інституціям не тільки не виключає внутрішньої і надвірної самостійності злучених держав, але навпаки оберігання тієї самостійності стає метою злучених держав. Держави — члени спілки зберігають право міжнародних зносин поруч із заступництвом цілої спілки. Усі вони мають право поокремо зав'язувати конвенції та посилати послів, аби тільки їх міжнародні зносини не мали на меті шкодити інтересам цілої спілки або окремих членів. Така спілка цілком можлива не тільки поміж державами, що мають однаковий політичний устрій, але й з різними формами державного устрою, і не перестає існувати навіть тоді, коли в одній з держав змінюється форма правління, або вимирає пануюча династія. Цим особливо «спілка держав» відрізняється від так званої «реальної спілки держав», яка може існувати тільки поміж монархічними державами, раз-у-раз може перекротити своє існування, або вимерла династія. Спілка держав виникає із взаємної згоди держав, що стають до спілки. Зразком «спілки держав» можуть бути: Північно-Американські Злучені Держави, Швейцарська спілка і найбільша Германська Спілка.

Якже злучилася держава московська з державою українською? Шляхом погодження, а погодження це вилилося у формі т. зв. «переславських статей».

Переславський контракт так формулював взаємні і обопільні відносини держав (наводимо головніші пункти, надаючи їм характер сучасних висловів):

1. Влада законодавча і адміністративна належить гетьманському правительству без участі і втручання царського правительства.

2. Українська держава має своє окреме самостійне військо.

4. Суб'єкт неукраїнської національності не може бути на уряді в державі українській. Виймок становлять контрольні урядники, що доглядають певність збирання данини на користь московського царя.

6. Українська держава має право обирати собі голову держави по власній уподобі, лише сповіщаючи царське правительство про своє обрання.

13. Незломність стародавніх прав, як світських так і духовних осіб, і невтручання царського правительства у внутрішнє життя української республіки.

14. Право гетьманського правительства вільних міжнародних зносин з чужими державами.

Аналізуючи ці постанови Переяславської конституції, приходимо до висновку, що в ній є всі ті прикмети, які характеризують «спілку держав». Таким чином, головніший закид, який роблять нам наші суперники, пильнуючи довести нам безвиглядність наших стремлінь, закид, ніби ми ніколи не склали держави і через те не маємо під собою історичної підстави, — є тільки впливом неуцтва й незнання ані історії, ані права. Через увесь час свого історичного існування нація наша з найбільшими зусиллями пильнує вилитися у форму держави самостійної і незалежної. Коли навіть поминути удільні часи, де окремі галузі нашої нації склали окремі держави, то перед нами виникає і литовсько-руське князівство, де геній нашого народу був культурним фактором, і найголовніше галицько-руське королівство, спробунок злучити до купи усі галузі, усі гілки нашого народу в одній суцільній державі, спробунок, повторений далеко пізніше Богданом Хмельницьким і ще раз — Іваном Мазепою.

Таким чином українська держава в тій формі, у якій вона зформована й уконституована Хмельницьким, є

справді державою з погляду міжнаціонального права. Суперечники наші ще закидають нам і те, що українська республіка, зформована Переяславською умовою, не була самостійною державою, бо платила «данину» царському правительству. Коли й так, то все ж навіть з їх погляду Українська республіка була напів незалежною державою на зразок Болгарії, колись Сербії та інших балканських держав. Але півнезалежні держави відзначаються тим, що не мають права міжнародних зносин з надвірного боку: тим часом Переяславська конституція надавала це право українській державі. Якже проте розуміти ту «данину», що платила українська республіка московській монархії. Годі розв'язати це питання з погляду суачсної науки міжнародного права, бо вона не знає і не уявляє собі такої держави, яка б, маючи атрибути самостійної, платила «данину»; як з другого боку не може припустити, щоб півнезалежна держава користувалась правом засилати послів. Це дасться пояснити тільки тоді, коли згідно з текстом конституції ми приймемо, що «данина» давалася не державі московській, а цареві московському, яко протекторові особливого роду, бо держава українська від спілки з московською виразно бажала тільки «протекції», а не підданства. З цього погляду та «данина» має значення вкладу до спільної скарбниці, призначеної для міжнародних зносин спільної ваги. Такий характер стверджується ще й тим, що українська держава не була завойована московською монархією, або придбана дипломатичним шляхом, як Польща, а злучаючись з московською монархією, не поступилася ані одним із своїх державних або республіканських прав, і устрій московської монархії для української держави був зовсім байдужний. Переяславська конституція була стверджена обома контрагентами: народом українським і царем московським на вічні часи. Московські царі чи імператори не виповню-

вали своїх обов'язків по конституції 1654 року і поведуться нині з нами так, наче Переяславська конституція ніколи й не існувала. Вони чинять з нами так, наче наша нація зреклася своїх державних прав, віддалася на ласку російським імператорам і згодилася поділити однакову долю з росіянами, що самі обрали собі царів. Але наш нарід ні сам, ні через своє правительство ніколи не давав такої згоди і ніколи не зрікався прав, що належать йому по Переяславській конституції. Через те Переяславська умова є обов'язкова для обох контрагентів: монархії московської і республіки української на підставі засади, що ніяка умова не може бути знищена або змінена односторонньою волею одного контрагента без виразно висловленої згоди другого. Через те *«Єдина неділимая Росія»* для нас не існує. Для нас обов'язкова тільки держава московська, і всеросійський імператор має для нас менш ваги ніж московський цар. Так каже право. Та в дійсності ніякої ваги не має Переяславська конституція, всеросійські імператори є наші необмежені пани, а Переяславська конституція тільки *«історичним актом»* та й годі. Якже з погляду права відноситись до такого знуцання над правом? Коли один із контрагентів, каже право, переступив контракт, то другому контрагентові лишається на вибір: або вимагати від свого контрагента виконання контракту в тому розмірі й напрямку, в якому, він був прийнятий обома ними, або визнавши контракт зломаним у всіх його частинах, зірвати усякі зносини з контрагентом.

І тоді вже є панування сили, але не вплив права.

Наші суперечники можуть відповісти нам, що хоч справді контракт був повернений у нівець насиллям, облудою й підступом одного з контрагентів, але другий контрагент вже згубив не тільки право розпоряджатися своєю долею, але навіть право протестування, бо своїм довговіковим мовчанням він освятив неправні вчинки,

і те, що було придбане кривдою, на підставі задавнення зробилось правним. Через те вже пізно відшукувати колишні права.

Але в тім розміркованні немає ані крихітки правди. Перше: не може бути придбане на підставі задавнення те, що захоплене грабіжницьким або злодіяцьким шляхом. Вдруге: розуміння про задавнення не може відноситися до зневолення свободи. Задавнення може мати вагу тільки в правних відносинах, але не з безправних, а такі відносини московської монархії до української республіки. У міжнаціональних відносинах задавнення може мати місце тільки відносно тих націй, що вже вимирають, що вже не мають життєвої сили, бо доки нація живе, доки відчуває себе живою і сильною, доти нема місця для задавнення. Але мимо того розмова про задавнення не може грати ніякої ролі, бо наш народ своїми повсякчасними протестами проти панування Москви (Дорошенко, Мазепа, Кирило-Методіївське братство, Шевченко, селянські повстання 80-их років і т. д.) перервав течію задавнення, давши напрям розв'язати суперечку про обов'язковість Переяславської конституції тим способом, який може уважатися єдино дійсним і серйозним, цебто силою. Та навіть коли б ми не бачили у нашій історії безупинних протестів, то й тоді наше власне існування є протест проти насилля не тільки над нами, але й над нашими предками, воно перериває течію задавнення, воно накладає на нас обов'язок розбити пута рабства, щоб — спадкоємці Богдана Хмельницького — ми по праву могли користуватись нашою спадщиною!

II

Але коли ми маємо досить правних підстав для повернення Переяславської конституції і визволення зрабованої волі, то чи так стоїть питання про фізичні і матеріальні засоби для досягнення нашої мети?

Наші суперечники кажуть, що логіка подій, напрям і течія життя з непереможною силою пруть до повного вимирання, до повного винародовлення нашої нації.

Над нами висить чорний стяг, а на йому написано:

»Смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації?«

Це не є самі слова: зміст їм відповідає.

Коли в українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися усіх елементарних політичних прав людини. Колишній український республіканець має менше прав ніж нинішній найостатніший московський наймит. Правительство чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки наче в завойованій свіжо країні, висмоктує останні сили, висмикує ліпших борців, здирає останній гріш з бідного народу. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються. Непокірливі тубольці погорджуються невимовно, а небезпечні з них засилаються на Сибір. Законами російської імперії зневажається право совісти, погорджується право свободи особистої, гнобиться навіть недоторканість тіла. Колишній протектор української республіки перемінився нині на правного тирана, якому належить необмежене право над життям і смертю кожного з українців. Царський закон з 17 травня 1876 року наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції і вона вигнана

зі школи й суду, церкви й адміністрації. Потомство Павлюка, Косинського, Хмельницького й Мазепи вже збавлене права мати свою літературу, свою пресу: йому загадано навіть у сфері духовій працювати на свого пана. Таким чином українська нація платить «данину» не тільки матеріальними добрами, але навіть психіку та інтелект її експлуатують на користь чужинців. І не тільки панує над Україною цар-чужинець, але й сам Бог зробився чужинцем і не вмів української мови. Просвіта занедбана, культура знівечена і темрява панує скрізь по Україні. І через 247 років по Переяславській конституції «вільний і рівний» українець відграє ще гіршу роль ніж колишній ілот, бо в ілота не вимагали принаймні інтелектуальної «данини», бо від ілота не вимагали любови й прихильности до своїх гнобителів, бо ілот розумів свій гніт, українець же тільки відчуває його. Така то є логіка подій і такі її наслідки. І от посеред таких лихих обставин ми зійшлися до купи, ми згурмувалися в одну сім'ю перейняті великим болем та жалем до тих страждань, що вщерть наповнили народню душу і — хай навпаки логіці подій ми виписали на своєму прапорі: *«Одна, єдина, неподільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі»*.

Чи не захоплюємось ми?

Чи не є цей ідеал наш однією з тих пишних, святих ілюзій, якими живе людськість, на які сподівається та які розпливаються зараз, скоро схочеш їх здійснити?

Може наша пристрасна любов до України підказала нам думку безглузду, безпідставну?

І чи можемо ми надіятися на симпатії широкого суспільства українського?

І, головне, чи здійснення цього бажання буде хосенне для нашої нації?

Здебільшого, як головний аргумент проти нашого права на національне існування, проти нашого права на

самостійність державну, — виставляють те, що ми не маємо історичної традиції, не маємо минулого. На цьому аргументі не спиняємось через те, що помилковість його вже доведена нами попереду, теж і через те, що відсутність державно-історичної минувшини не може мати ніякого значення для другої, бадьорої нації, що відчула свою силу і хоче скористуватись своїм »правом сильного«. Для нас далеко важніший другий аргумент — це закид, що нація наша безсильна, некультурна й інертна. Хіба може, кажуть нам, темна, незорганізована, розбита маса, неодушевлена ніякою ідеєю — творить історію при сучасних обставинах життя? Хіба та маса відчуває національний або політичний гніт? Горстка божевільних може тільки смішити, але не викликати симпатій навіть поміж інтелігенцією, бо ціла українська інтелігенція охоче без протесту йде шляхом винародовлення, а за нею й культурніші одиниці з народу. Та й врешті, хіба українська національність не є тільки різноманітністю російської? Коли б навіть було доведено, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді нелюдські відносини росіян до нас освячують нашу до їх ненависть і наше моральне право убити насильника, обороняючись від насилля. Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає о помсту, бо то брата кров! Нехай вчені розшукають, хто був кому родичем, — ображене чуття нації і кривда цілого народу гидуять визнати моральні зв'язки з російською нацією! Через те ми можемо обсуджувати тільки засоби і способи боротьби!

І так ми некультурні. Це безперечно правда: наша нація некультурна. Власне, культурність її історична, бо вона замерла на тім ступіні, на яким вона була ще в XVII ст. Це правда, що нація наша в загальній культурності з часу конституції з 1654 року поступила дуже мало наперед, а з багатьох поглядів вона мусіла вернутись до нижчих форм життя, як політичного, так і со-

ціяльного. Усі ті релігійно-культурні рухи, що були наслідком високої освічености й хвилювали наше суспільство у XVII віці, обіцяли статись джерелом не тільки свбоди совісти, але й свбоди політичної. Усі ці рухи були задавлені силоміць, були знівечені навіть елементарні політичні права, як право особистої свбоди (панщина), і нація кинена в безодню темряви. Тоді була вбита стародавна культурність української нації, культурність так інтенсивна, що кількома своїми проміннями вона змогла покликати до життя й могутности націю нинішніх наших господарів.

Еге! Нині наші маси некультурні, але в самім факті нашої некультурности знаходимо ми найліпший, наймогутніший, найінтенсивніший аргумент і підставу до того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм ідеалом! Бо хіба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява є спосіб держати нашу націю в неволі!? Доки ми не здобудемо собі політичних й державних прав, доти ми не матимемо змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої вподоби, бо інтерес наших господарів є цілком супротивлежний нашим інтересам, бо розплющення очей у рабів є небезпечне для панів. Цю останню задачу мусить узяти на себе національна інтелігенція. Це її право і її обов'язок.

А в історії української нації інтелігенція її раз-у-раз грала ганебну й сороміцьку ролю. Зраджувала, ворожила, інтригувала, але ніколи не служила своему народові, ніколи не уважала своїх інтересів в інтересах цілої нації, ніколи не хотіла добачати спільности тих інтересів. На очах історії сильна, освічена і культурна інтелігенція України прийняла в XVI і XVII віках польську національність, і усі оті Четвертинські, Чорторийські, Вишневецькі та Тимкевичі — плоть від плоті нашої і кість від костей наших! Тоді сильним і могутнім замахом україн-

ський народ породив нову інтелігенцію. Ця друга прийняла російську національність протягом XVIII і XIX в. і всі оті Безбородьки, Прокоповичі, Яворські, Прощинські, всі оті Гоголі, Гнідичі, Потапенки, Короленки і «ім же ність числа» — усі вони наша кров. Народ знову лишитья без інтелігенції, інтелігенція покинула його в найгірші, найтяжчі часи його існування. Чи можемо зрівняти війну, пошесть навіть, із оцим масовим відступництвом інтелігенції? І війна і пошесть — вони косять без розбору і вчених і темних, бідних і багатих, відступництво забрало цвіти нації — найкультурнішу її верству.

Це були такі дві страти, що годі знайти їм рівні в історії якоїнебудь нації. Але український народ здобув у собі досить сили, щоб навіть посеред найгірших обставин політичних, економічних та національних витворити собі нову третю інтелігенцію. Еволюція українського інтелігента третьої формації ще не починалася, але характеристична його прикмета служення свому власному народові відбилася в ньому з повною силою. Отже коли третя інтелігенція має органічні зв'язки з українською нацією, коли вона є заступником українського народу, єдино свідомою частиною української нації, то стерно національного корабля належить їй. Годі через те казати, ніби маса українського суспільства не має нічого спільного з останньою формацією своєї інтелігенції — українська інтелігенція є само суспільство в мініятурі, стремління суспільства — це стремління інтелігенції, пориви інтелігенції — це пориви й симпатії цілого суспільства.

А коли так, то ми стаємо око в око з питанням: »Коли українська інтелігенція є, коли вона заступник суспільства, коли вона бореться, то чому ми не чуємо про цю боротьбу, не бачимо наслідків її і навіть не відаємо й про те, за що власне бореться нова інтелігенція?«

Годі ось тут докладно відповісти на всі оті питання.

Одно можна сказати, що первозвісника сучасного політичного українства — Шевченка не зрозуміло ні його власне покоління, ані поблизькі до нього. Коли Шевченко своїми стражданнями й смертю освятив шлях боротьби за волю політичну, національну, та економічну українського народу, то поблизькі до нього покоління з так званого українофільського табору на своїм прапорі написали: »Робім так, щоб ніхто ніде не бачив нашої роботи!« Ці покоління »білих горлиць« своїм псевдопатріотизмом деморалізували ціле українське суспільство в протязі півстоліття. Налякані стражданнями Шевченка, а почасти й прикростями, яких зазнали його товариші, ці покоління виплекали цілий культ страхополохства, виробили цілу релігію льяляльности, ці покоління своїм нечуваним сервілізмом, своєю бездейністю, своєю незвичайною інертністю відіпхнули від себе цілий ряд рухів молоді, що стояла на українсько-національному ґрунті. Ці покоління зробили український рух чимсь ганебним, чимсь смішним, чимсь обскурантним! Ці покоління надали українофільству характер недоношеної розумом етнографічної теорії. Ці покоління самі найліпше назвали себе українофілами, цебто людьми, що симпатизують Україні. Вони не хотіли навіть звати себе українцями. Тактика й політика українофілів довела до того, що ціла молода Україна з відразу від них одсахнулася, симпатій же старої України вони не змогли собі приєднати. Таким чином українофіли лишилися без потомства, і сучасна молода Україна вважає себе безпосереднім спадкоємцем Шевченка, а її традиції йдуть до Мазепи, Хмельницького, та короля Данила, минаючи українофілів. Між молодого Україною і українофілами немає ніяких зв'язків — крім однієї страшної й фатальної зв'язі — своєю кров'ю заплатити за помилки попередників.

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і

ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона випикує на своєму прапорі ці слова: *«Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ»*. Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців йтимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна вважається також відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування. Нехай наша історія сумна й невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні, подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати як живі істоти, ми хочемо жити як люди, як громадяни, як члени вільної нації. Нас багато — цілих 30 мільйонів. Нам належить будуччина, бо зовсім неможливо, щоб $\frac{1}{30}$ частина усїєї людности, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуємо, ми відчуваємо своє існування і своє індивідуальне національне «Я». Наша нація у своєму історичному процесі часто була не солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині увесь цвіт української нації, по всіх частинах України живе *однією думкою, однією мрією, однією нацією*: *«одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ»*. Нині ми всі солідарні, бо зрозуміли, через що були в нас і Берестечки і Полтава. Ми відродилися з ґрунту наскрізь напоеного кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України, ми виссали з молоком наших матерей стародавню любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами. Як не можна спинити річку,

що зламавши кригу на весні бурхливо несеться до моря, так не можна спинити нації, що ламає свої кайдани, прокинувшись до життя. Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Цей великий — увесь народ український.

Але як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії і є партією практичної діяльності, ми зобов'язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ця мета — повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголюємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято в нас теж силою. Наша надія довго нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї: Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпощадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що це вже остання боротьба, що потім уже ніколи не настане слухний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не попустимо, щоб проміння свободи усіх націй заблищало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи. Ми востаннє виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмеремо... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України! Сини України! Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь по Україні і кожний, у кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!

Нехай страхополохи та відступники йдуть, як і йшли, до табору наших ворогів, їм не місце поміж нами і ми проголошуємо їх ворогами вітчизни.

Усіх, хто на цілій Україні не за нас, той проти нас. *Україна для українців*, і доки хоч один ворог чужинець лишиться на нашій території, ми не маємо права покласти оружжя. І пам'ятаймо, що слава і перемога — це доля борців за народню справу. Вперед і нехай кожний із нас пам'ятає, що коли він бореться за народ, то мусить дбати за *весь народ*, щоб цілий народ не згинув через його необачність.

Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

Микола Міхновський

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО РОСІЙСЬКОГО МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ СІПЯГІНА

(«Молода Україна», ч. 9-10, 1900)
(Фрагмент)

...Ви гадаєте, Пане Міністре, що Ви укупі з усіма Вашими посіпаками здолаєте вбити наш народ? Нехай відповідь Вам наша історія. Нехай вона розповість Вам, яка міцна та сильна була польська держава «від моря до моря», який знівечений був наш народ під пануванням чужинців-поляків, які терпів він гнобительства від польських панів. І нехай історія розповість Вам, як одним сильним і міцним рухом зруйнувала наша нація усю польську державу і повернула в нівець гнобителів. А колишні поляки, пане міністре, вміли гнітити нас не гірше від сучасних росіян, і колишня Варшава була культурніша ніж сучасний Петербург.

»А знаєте, через що наші прабатьки розвалили Польщу? Через те, що вона наполягала на душу нації, на її моральне «Я». А всі злочинства прощаються, крім злочинства проти Святого Духа.

»Уряд російський супроти нашої нації став на ту саму стежку, що й колишній польський уряд і тим самим вимагає, щоб ми пішли шляхом наших прабатьків часів Богдана Хмельницького. І ми підемо!

»Закон царя з 17 травня 1876 року єсть злочинством проти Духа Святого, бо єсть це суворий і безпощадний засуд цілої нашої нації на моральну смерть. Але Ваша безглузда заборона українського напису на пам'ятнику українському поетові єсть огидливе знуцання над засудженою вже на смерть нацією. Тая заборона єсть краплею, що переповнила чашу страждань і терпіння нашого народу. Вона свідчить, що не буде ніколи кінця Вашому гнобительству. Вона каже нам: **Г о д і м о в ч а - т и в а м р а б а м !**

»Ми не можемо далі дозволити безстидному чужинцеві знущатись над найсвятішими нашими чуттями. Українська нація мусить скинути панування чужинців, бо вони зогиджують саму душу нації. Мусить добути собі свободу, хочби захиталася ціла Росія! Мусить добути своє визволення з рабства національного та політичного, хочби пролилися ріки крові! А та кров, що поллеться, впаде як народне прокляття на Вашу голову, Пане Міністре, і на голови всіх гнобителів нашої нації!«

Микола Міхновський

СПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ПРОГРАМІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПАРТІЇ

(1904)

(Фрагменти)

...»Самий факт існування московських університетів і шкіл з московською викладовою мовою на території України — є глуфом над свободою, є нехтуванням наших загально-людських прав, є ганьбою і зневажанням нашої нації, а надто освічених її членів — української інтелігенції. Не за «академічні свободи» нам треба боротися, а за саму академію, за право мати її своєю національною власністю».

...Годі вже приносити жертви московському молохові! І так уже досить напився він української крові і пожер найліпших, найморальніших синів України. Яка вигода з того, що от вже понад 50 літ цвіт української інтелігенції потапає в широкому морі московської революційної демократії? Яка користь українській нації від таких її членів, як Попко, Давиденко, Перовська, Флорекло, Малинка, Кравчинський, Кибальчич, Стефанович, Лизогуб і інших людей, безперечно талановитих, але таких, що віддали свій талант богові чужої, ворожої нації?!«.

...»Головна причина нещастя нашої нації — брак націоналізму серед ширшого загалу її«.

...»Націоналізм — це велетенська і непоборна сила, яка яскраво почала проявлятися в XIX віку. Під її могутнім натиском ламаються непереможні, здається, кайдани, розпадаються великі імперії і з'являються до історичного життя нові народи, що до того часу покійрно несли свої рабські обов'язки супроти чужинців переможців. Націоналізм еднає, координує сили, жене до боротьби, запалює фанатизмом поневолені нації в їх боротьбі за свободу«.

